

אזרחות מגן הילדים

:: אריה קיזל

נושא זה מחליף את תכנית הלימודים 'תולדות היישוב'. כך, בבית הספר הממלכתי והממלכתי-דתי מוצע ללמד על משפחות ויישובים יהודיים בראי תולדות ארץ ישראל, ואילו בבתי הספר הערביים והדרוזים מוצע ללמד על משפחות ויישובים ערביים ודרוזיים בראי תולדות ארץ ישראל.

ברציונל התכנית מוסבר כי: "בלימוד יושם דגש על ההיכרות עם אורח החיים וההתפתחות של החברה בקבוצות האוכלוסייה שאליה משתייכים הלומדים... עקרון חשוב בתכנית הוא לימוד מבחר תכנים מתולדות קבוצות האוכלוסייה האחרות. לימוד התכנים של הקבוצות האחרות נועד להכרת 'האחרים' החיים במדינה וליצירת מכנה משותף לכלל תלמידי מערכת החינוך בישראל" (עמ' 7 בתכנית).

אזרחות ישראלית בבית הספר היסודי

תכנית הלימודים הכללית משנת 2002 בנויה על עקרונות של מכנה משותף חובה לצד חופש ייחודי בבניית תכנית לימודים בית ספרית. הכללת לימודי האזרחות בתכנית לימודים זו נגזרת מהמסמך 'להיות אזרחים - חינוך לאזרחות לכלל תלמידי ישראל' שכתב צוות היגוי לחינוך לאזרחות ופורסם בפברואר 1996, שידוע יותר בשם 'דוח קרמניצר'. המסמך שם דגש על כבוד האדם, ועל הזכויות חרות ושוויון. תכנית הלימודים שמתבססת עליו פועלת לטיפוח ערכים באופן הדרגתי במהלך שלוש שנות הלימוד על פי עיקרון הספירליות. התכנית משלבת פעילות חברתית-אזרחית שתעודד "אחריות, עזרה הדדית, מעורבות ונקיטת יזמה מצד הלומדים בסביבות שבהן הם חיים ופועלים".

התכנית החדשה ייחודית בכך שהיא משותפת לכלל ילדי ישראל אך מאפשרת אוטונומיה מסוימת לקהילות שונות כמו

משרד החינוך הרחיב את לימודי האזרחות לכיתות היסוד. כדאי היה ללמד אזרחות כבר בגן הילדים מתוך התנסויות מעולם הילדים.

בשנת 2002 פרסם משרד החינוך תוכנית לימודים חדשה בנושא 'מולדת, חברה, ואזרחות'. התכנית מיועדת לכיתות ב' עד ד' בבית הספר היסודי והיא המשך ושכלול של תכנית קודמת שעסקה במולדת וחברה. התכנית החדשה בנויה משלושה צירי אורך: 'אנחנו אזרחים במדינת ישראל', 'לחיות בסביבות משתנות' ו'משפחות ויישובים בראי תולדות ארץ ישראל'.

כך בבית הספר הממלכתי והממלכתי-דתי מוצע ללמד על משפחות ויישובים יהודיים בראי תולדות ארץ ישראל, ואילו בבתי הספר הערביים והדרוזים מוצע ללמד על משפחות ויישובים ערביים ודרוזיים בראי תולדות ארץ ישראל.

כל ציר מורכב ממבניות (מודליות) אחדות המותאמות לדרגות הכיתות השונות. המבניות מאפשרות גמישות והתאמה לסביבות הלימוד ולקהילת הלומדים. הן מאפשרות למורים לבנות את יחידות ההוראה-למידה בהתאם לצורכי אוכלוסיית בית הספר. בתכנית משולב הנושא 'משפחות ויישובים בראי תולדות ארץ ישראל'.

התכנית החדשה, שהטמעתה החלה בבתי הספר היסודיים, היא חדשנית בכך שהיא מתייחסת לתחום האזרחות מגיל צעיר ומאפשרת בחירה של כל קהילה (יהודית, נוצרית, מוסלמית) בחלקים ממורשתה כדי להדגים את נושא המולדת.

שיעורים אלה הופכים ברוב המקרים לסניף המקומי של פופוליטיקה או כל תכנית אקטואליה שנוכחת במדיה הישראלית. במקום שיעור זה יש להקדיש את הלמידה בשבע השנים הראשונות (מגן החובה ועד כיתה ו') לעקרונות היסוד של הדמוקרטיה. זאת תוך הפניית מרב המשאבים להכשרת מורי (רוצה לומר מורות) היסודי לחשיבה אזרחית דמוקרטית. ההוראה יכולה להיות רבת-חזומית, עשירה ומעשירה, ולאפשר התמודדות יישומית שתשלב בנושאים המקובלים כמו 'המשפחה שלי' ו'הישוב שלי', שנלמדים דרך קבע בגילאים אלה, תכנים מלימודי האזרחות והדמוקרטיה.

שיעורים אלה הופכים ברוב המקרים לסניף המקומי של פופוליטיקה או כל תכנית אקטואליה שנוכחת במדיה הישראלית.

להתחיל כבר בנ

אזרחות ודמוקרטיה כחלק מ'לימודי חברה' חייבים להתחיל ללמד בישראל בנן חובה. על הגננות להקנות לתלמידים את עיקרי ההתנהגות הדמוקרטית ובהם עקרונות היסוד:

הקהילות הערביות, תוך שמירה על ייחודיותן. האוטונומיה מאפשרת בחירה של נושאים בהם יש ביטוי של הקהילה ואמורה לספק רצונות וצרכים של כל קבוצה באוכלוסייה. תוספת ה'אזרחות' לתכנית היא תוספת מעודדת ביותר: במטרות התכנית מנוסחים עשרה סעיפים ובהם המחויבות להגנה על זכויות האדם, על קדושת החיים, על כבוד האדם, על חופש הביטוי ועל הזכות לקבלת מידע, על שוויון זכויות והזדמנויות וכל זאת תוך הקפדה על כך שהתלמידים יכירו בעובדה שהמדינה היא מדינה יהודית ודמוקרטית וכי היא מדינתה "האחת של העם היהודי" (עמ' 17 בתכנית).

כדאי גם להתנסות

התכנית החדשה, שהטמעתה החלה בבתי הספר היסודיים, היא חדשנית בכך שהיא מתייחסת לתחום האזרחות מגיל צעיר ומאפשרת בחירה של כל קהילה (יהודית, נוצרית, מוסלמית) בחלקים ממורשתה כדי להדגים את נושא המולדת.

ואולם אני מציעלהרחיבה: אני סבור, כי יש לתת מקום נכבד יותר לתחום האזרחות ולא לקושרו, כפי שנעשה, דווקא לתחום המולדת.

בתפיסתי, חינוך לאזרחות ולדמוקרטיה בבית הספר היסודי אינו קשור דווקא ללימוד סיזיפי (ומשעמם) של מבנה מוסדות השלטון בישראל ובוודאי לא ללימוד אקטואליה. חלק מבתי הספר היסודיים נטלו על עצמם ללמד "אקטואליה". בחלקם מתקיים שיעור זה אחת לשבוע ובו מנתחים, על קצה המזלג, אירוע מהמציאות הישראלית באמצעות שימוש בידענות הלקוחות מהעיתונות. למידה מסוג זה שגויה בעיני כיוון שהיא מחברת את התלמידים למציאות הקונקרטית באופן אגבי ואקראי ולא מאפשרת לימוד משמעותי של האירוע עליו דנים בכיתה.

קצה הקרחון

חברת 'טבע' הציגה בראשית חודש אוגוסט עליה ברוחויות וגם מניוניה עלו בבורסות בהן נסחרות. כדאי אם כן להקשיב לדבריו של יושב ראש החברה, אלי הורוביץ, שאי אפשר לחשוך בו בסוציאליזם. במסיבת עיתונאים באמצע אוגוסט טען הורוביץ: "כשאני רואה שהם עומדים לקצץ את התקציב, אני משתגע מהטיפשות. לעשות את זה דווקא עכשיו? רגע אחרי המלחמה? הרי חיילים שיוחזרו ממילואים, ימצאו עסקים הרוסים ומי שעובד במקום ממשלתי - יצטרכו לצמצם אותו עקב הקיצוץ?". ועוד - "אף חברת דירוג בינלאומית לא תתרגש אם יהיה לישראל עוד אחוז גרעון והממשלה תחליט מה עושים רק עוד חודשיים, כמו שאף חברת דירוג לא הורידה לאף חברה ישראלית את הדירוג" ועוד "מה זה קיצוץ לרוב? קיצוץ של טיפוש. כי בקיצוץ של חכם, מקצצים את מה שצריך, לא לרוב". הורוביץ תקף גם את פקידי האוצר וקרא להם "גזברים" ואף טען שהפערים מסוכנים למדינה. מה ענה לו שר האוצר הירשון? הוא דרש התנצלות כי הורביץ לא יודע את הנתונים האמיתיים וקלע בול לאחת מטעותיו של הורוביץ: "מרמים אותנו, משקרים אותנו והדברים אינם שקופים".

הקריאה והחשבון ותחושתם, השגויה, כי "אין לנו זמן ולא נשאר לנו זמן", יש להתחיל בהוראת העקרונות הראשונים של תחום הדעת 'אזרחות ודמוקרטיה'.

בכיתות א' וב' יש ללמד את עקרונות היסוד 'חירות' ו'שוויון' באמצעים חווייתיים ותוך ניתוח אירועים מתחום הכיתה עם השלכות למשפחה ולסביבה הקרובה. יש להקצות שעותיים בשבוע ללימוד זה ואפשר לגייס אליו גם טקסטים תנ"כיים כחלק מהוראת המקרא ושימוש באמצעים אמנותיים ומוזיקליים. באופן זה הלמידה תהיה רבת-חומית. השפה הבית-ספרית בכיתות היסוד תיסוב סביב חרות ושוויון. גם תכניות למניעת אלימות יותאמו לתכנים בשיעורי האזרחות והדמוקרטיה ולפיכך יקבלו 'פנים חדשות', נכונות יותר.

בכיתות ג' וד' יש להעשיר את התכנים ולאפשר לתלמיד לבדוק את יחסי הפרט והחברה, למשל בחינת ההשתייכות של הפרט לבית הספר, לארגונים שאליו הוא בוחר להשתייך (חוגים, תנועות נוער וכו'), הפרט והקבוצה האתנית וכמובן גיבוש הזהות הקהילתית שלו כחלק משאלת החירות והשוויון. בכיתות ה' וו' יש לאפשר פריצה של התלמיד אל מסגרת המדינה, תוך שימוש בטקסטים כתובים ווירטואליים, קיום משפטים ציבוריים, ראיונות מחוץ למסגרת בית הספר, עבודות חקר וסיורים לימודיים.

המשך ישיר של תכנית הלימודים בחטיבת הביניים תהיה למידה מסודרת של מוסדות השלטון הדמוקרטיים, הפרוצדורות והפרקטיקות הנהוגים במדינה וזאת בעיקר בכיתות חטיבת הביניים והחטיבה העליונה.

על תכנית זו לחבר לבית הספר היסודי, וגם לגן הילדים, סטודנטים למדע המדינה מהאוניברסיטאות בישראל שיבצעו ישום מעשי של הלמידה שלהם בשעותיים בשבוע בכל אחד מבתי הספר. שילובם יאפשר לסטודנטים וגם לתלמידים הצעירים ומוריהם להעשיר את השיח החברתי באופן שיבנה קהילות סביב העקרונות הדמוקרטיים.

חירות ושוויון. התאמה של התכנים בהם עוסקים לגילאים אלה (ראו מאמרה של תמר גולדמן, 'איך לחנך לדמוקרטיה', חברה 21, ספטמבר 2005) היא חיונית. תכנון ארגוני של שעות הלמידה בגן יכול לאפשר שימוש נכון במשאבים כדי להגשים את העקרונות הללו באמצעות שימוש באמצעים ויזואליים במרחב הגן וכן בדרך של יציאות מחוץ למסגרת הגן להעשרת הידע של הילדים.

בגן הילדים על הילדים להתחיל להכיר את המושגים 'חירות' ו'שוויון' ולדעת להשתמש בהם באופן התואם את גילם. על הגננות לעשות במושגים אלה שימוש יום יומי תוך התייחסות לסיטואציות קונקרטיות. סיטואציות מחיי הצעירים בגן ייבחנו לנוכח מושגים אלה, וסביבות הלמידה בגן הילדים תותאמה אליהם. כך תתאפשר גם למידה ביקורתית אמיתית, שכן תתפתח בילדי הגן אפשרות לביקורתיות יום יומית שלא תיהפך לווכחות מיותרת. כאמור, אין אני רואה שימוש בחומרים אקטואליים מהתחום הפוליטי, המדיני או הכלכלי חלק מתכנית לימודים זו.

כבר בתחילת הלימוד בכיתת הספר היסודי, ולמרות הטרדות של המורים בהקניית ראשית

בגן הילדים על הילדים להתחיל להכיר את המושגים 'חירות' ו'שוויון' ולדעת להשתמש בהם באופן התואם את גילם.

אריה קיזל הוא עיתונאי לשעבר וכיום מנהל בית ספר, מרצה לחינוך ותקשורת וזקטורט באוניברסיטת חיפה

kizel@smile.net.il

חרות ושוויון בגן הילדים

הערכים חרות ושוויון מזמנים שפע של פעילויות כבר בגן הילדים. נושא השוויון בין ילדים לילדות (כדוגמה מייצגת לשוויון בין גברים ונשים) והניפוץ של סטריאוטיפים סביב גבריות ונשיות יכול להיות נושא קלאסי ללימוד אזרחות בגן הילדים. הגננות יכולות להפעיל את הילדים סביב תמונות וסיפורים המדגימים אפליה וחרתה לשוויון. זהו גיל שהפתיחות בו היא רבה והילדים יכולים לעסוק בנושא גם דרך שירים ופזמונים. במטה משרד החינוך קיימת גם ממונה על נושא החינוך לשוויון בין נשים לגברים. גם נושא החרות מזמן פעילויות כמו הגבלה לא נאותה של חרות בעלי החיים במסגרת התערבותו הגסה של האדם בטבע או לחילופין הגבלה מוצדקת של חרות האדם הפועל בחברה וביחידים בה.